

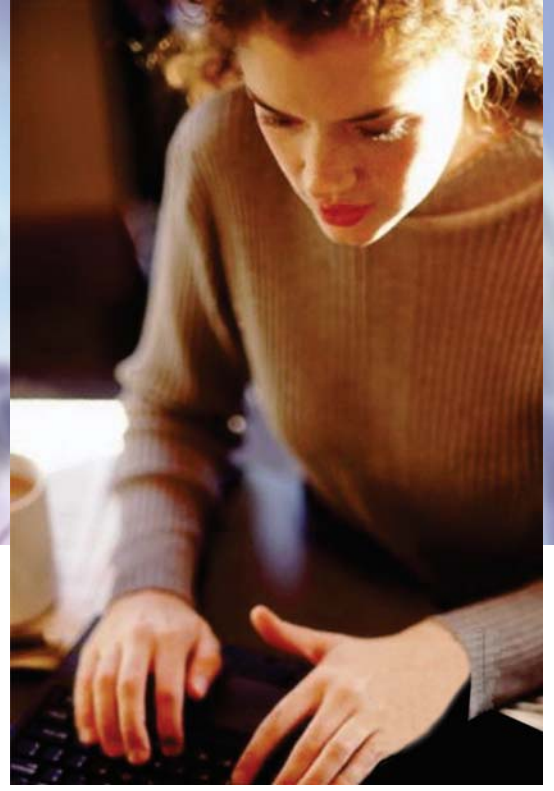
**Bilimsel Bilgiye
Erişimdeki
Engelleri Kaldırmak
Elinizde!**

**Açık Erişim'le
Deęiřimi Yaratın...**

<http://www.ankos.gen.tr/acikerisim>

Herkesin coğrafi konumdan ve zamandan bağımsız olarak bilgiye erişmesi...

Günümüzde dünya çapında yayınlanmakta olan yaklaşık 24.000 hakemli dergiye araştırmacıların makalelerini göndermeleri, hakemlik sürecinden geçerek bunların yayınlanması ve bu dergilere kütüphaneler tarafından abone olunması şeklinde gerçekleşmekte olan bilimsel iletişim kriz içindedir. Son 20 yıl içinde dergi birim fiyatları tüm dünyada enflasyonun çok üstünde artmış, başta Amerika ve Avrupa olmak üzere bir çok ülkede kütüphaneler çok sayıda dergi aboneliklerini iptal etmek zorunda kalmışlardır. Dünyada yılda yaklaşık 2.5 milyon makale yayınlanmakta, araştırmacı sayısı ve dolayısıyla yayınlanan makale sayısı hızla artmaktadır. En zengin ülkelerdeki kütüphanelerin bile, ücretli dergilere abone olarak araştırmacıları için gerekli olan tüm yayınlara erişimlerini sağlayabilmesi mümkün değildir.

Diğer yandan İnternet; araştırmacılar arasındaki iletişim, araştırma sonuçlarının paylaşılması ve elektronik yayıncılık konusunda büyük bir devrim yaratarak; araştırma sonuçlarının daha çabuk yayınlanmasını ve herkesin coğrafi konumdan ve zamandan bağımsız olarak bilgiye erişmesini sağlamıştır.

Açık Erişim Nedir?

Araştırma sonuçlarına mümkün olduğu kadar geniş kitlelerin erişimi, tüm dünyada araştırma ve eğitimin vazgeçilmez önceliklerinden biridir. Bilim insanları araştırma sonuçlarının yayınlanmasını, okunmasını, yayınlarının atıf almasını ve diğer araştırmacılarla bilgi alışverişinde bulunmayı istemektedirler. İnternet sayesinde araştırmacılar ve kütüphaneler, araştırmacıların makalelerinin yayınlandığı dergilere abone olsun ya da olmasın, konferans bildirimlerine, tezlere ve araştırma raporlarına erişebilmektedirler. Bu kısaca açık erişim olarak nitelenmektedir.

Açık Erişim Ne Değildir?

Teknik raporlar, tezler ve çalışma raporlarının yanısıra hakemli dergi makalelerinin ve konferans bildirimlerinin ücretsiz erişilebilir elektronik kopyaları açık erişimin içeriğini oluşturmaktadır. Açık erişim hakemli yayıncılığı ortadan kaldıran, ikinci sınıf, maliyeti düşürülmüş, araştırmacıların kendi kendilerine yayın yapma şekli değildir. Basit bir deyişle, tüm araştırmacı kitlesinin araştırma sonuçlarına İnternet ortamında ücretsiz olarak erişimlerinin sağlanmasıdır.

Açık Erişim Nasıl Sağlanır?

Açık erişim, araştırma sonuçlarının açık erişim aşivlerinde saklanması ve erişime sunulması veya açık erişimli dergilerde yayınlanması şeklinde gerçekleşmektedir.

"Yeşil Yol": Kendi Kendine Arşivleme ve Açık Erişim Arşivleri

Araştırma sonuçlarının açık erişime sunulabilmesinin en kolay yolu; kendi kendine arşivleme olarak tanımlanan, bilim adamlarının son hakemli dergilerdeki makalelerinin yayınlanmadan önce veya yayımlandıktan sonra, açık elektronik arşivlere yerleştirilmesi ya da elektronik ortamda tutulmasıdır. Kurumsal arşivler; bir araştırma kurumunun, üniversitenin entellektüel mirasını içeren, koruyan sayısal dermelere. Dünyada sayıları 200'den fazla olan üniversite ve araştırma kurumlarındaki kurumsal açık arşivlerdeki dokümanların sayıları giderek artmaktadır. Konu tabanlı açık arşivlerin en çok bilineni ArXiv'de (<http://www.arxiv.org/>) fizik, matematik ve bilgisayar bilimleri alanlarında 360.000 makale bulunmakta, bu makalelerin hemen hepsi hakemli dergilerde yayınlamaktadır.

Açık arşivlerdeki dokümanların uzun süre saklanmaları güvence altına alınmakta, kullanıcılar açık erişim standart protokolleri sayesinde hangi arşivlerin var olduğunu, nerede bulduklarını ve neler içerdiklerini bilmeseler bile, farklı platformlarda istedikleri içeriklere İnternet üzerindeki arama motorlarıyla erişebilmektedirler.

"Altın Yol": Açık Erişimli Dergiler

Açık erişimli dergiler, içeriğindeki makalelere, erişimi ve kullanımını kısıtlayacak telif hakkı sınırlaması olmadan, mümkün olan en geniş biçimde erişimi teşvik eden dergiler olarak tanımlanmaktadır. Şu anda Directory of Open Access Journals (DOAJ)'da (<http://www.doaj.org/>) 2.000'den fazla hakemli açık erişimli dergi bulunmaktadır. Açık erişimli dergiler dünyada hızla yaygınlaşmakta ve sayıları hızla artmaktadır. Makalelerin yayınlanmasında araştırmacılar ücret talep etmeyen açık erişimli dergilerin yanı sıra, hakemlik sürecinden geçen makalelerin yayınlanması için araştırmacıların çalıştıkları kurumların ücret ödeyerek finanse ettiği açık erişim modelleri de bulunmaktadır. Açık erişimli dergiler çeşitli atıf indeksleri tarafından da taranmaya başlanmıştır.

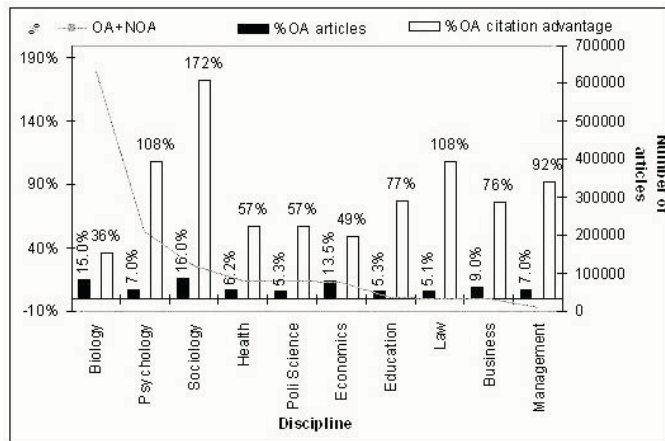
Telif Hakları

Eğer dergi yayıncısının telif hakları sınırlamalarından dolayı kişisel arşivleme yapmanın mümkün olamayacağını düşünüyorsanız; bunun gerçekleşmesi zayıf bir olasılıktır. Bilimsel dergi yayıncılarının % 90'ından fazlası, makalenin açık erişimdeki kopyası ile kendi dergilerinde yayınlanan kopyasının aynı olmaması koşuluyla buna izin vermektedir. Günümüzde elektronik ortamda bulunan bilimsel çalışmaların farklı kitlelerce daha geniş kullanımını sağlamak amacıyla; telif hakkı sınırlarını yazarın belirlediği "Creative Commons" lisanslarının kullanımı teşvik edilmektedir. Creative Commons Projesi "her hakkı saklı" söylemi yerine "bazı hakları saklı" söylemini savunarak; çalışmanın başkaları tarafından her türlü kullanımını engellemek yerine, eğitim ve araştırma amaçlı kullanımına, gerekirse başka çalışmalara temel oluşturmasına vb. izin verildiğini belirten dört farklı tip lisans seçeneği sunmaktadır.

Araştırma sonuçlarının ve makalelerin daha geniş kitlelere ulaşabilmesi...

Açık Erişimin Etkisi

Makalelerin basılı olarak yayınlandığı bir dünyada açık erişimden söz etmek imkansızdır. İnternet sayesinde bunu gerçekleştirmek mümkün olmuş; daha fazla sayıda araştırmacı bilimdeki son gelişmelerden haberdar olmaya başlamıştır. Başka bir deyişle açık erişimdeki makaleler daha fazla kişi tarafından okunabilmekte, araştırma sonuçları daha geniş kitlelere ulaşmakta; dolayısıyla yayınların daha fazla atıf alma olasılığı artmaktadır. Çeşitli bilim dallarında yapılan son atıf analizlerine göre; açık erişimli makalelerin, diğerlerine oranla iki üç kat daha fazla atıf aldığı saptanmıştır.

By discipline: total articles (OA+NOA), gray curve; percentage OA: (OA/(OA+NOA)) articles, black bars; percentage OA citation advantage: ((OA-NOA)/NOA) citations, white bars, averaged across 1992-2003 and ranked by total articles. All disciplines show an OA citation advantage

Hajjem, C., Harnad, S. and Gingras, Y. (2005) Ten-Year Cross-Disciplinary Comparison of the Growth of Open Access and How it Increases Research Citation Impact. IEEE Data Engineering Bulletin 28(4) pp. 39-47. <http://eprints.ecs.soton.ac.uk/11688/>

Açık Erişim ve Kamu Yararı

Açık erişim kavramı; kamu kaynaklarıyla finanse edilen ve hakemlik süreciyle bir kalite kontrolünden geçen araştırma sonuçlarının, ücretli dergilerde yayımlandıktan sonra tekrar kütüphaneler yani kamu kurumları tarafından satın alınarak erişime sunulmasındaki çarpıklığın ortadan kaldırılması ve bilimin ulusal sınırları aşan bir etkinlik olmasından ötürü, bilimsel bilgiye mümkün olduğu kadar geniş erişimin sağlanması amacıyla dayanmaktadır. Ayrıca kamu kaynakları tarafından finanse edilen araştırma sonuçlarının kamuya açık olması gerekmektedir.

Fiyat engeline takılmadan, her yerde bilgiye erişim...

Açık Erişimi Neden Destekleyelim?

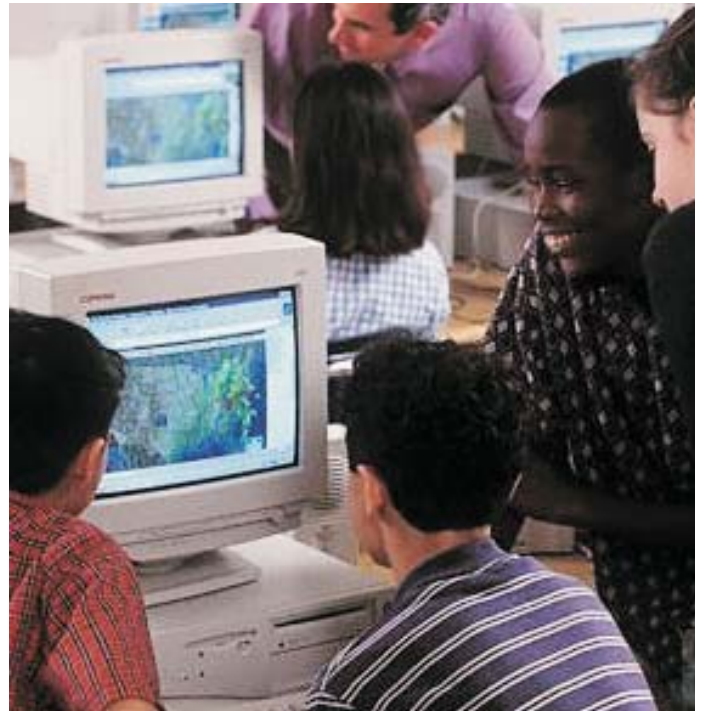
Açık erişim, bilimsel araştırma sonuçlarının kitlelere yaygın olarak ulaşmasını sağlarken, ülkelerin müze ve arşivlerindeki dokümanların sayısal ortama aktarılarak saklanması ve erişime sunulmasıyla kültürel mirasın korunmasına da katkıda bulunmaktadır.

Son yıllarda başta Amerika ve Avrupa olmak üzere açık erişim konusunda çok sayıda girişimde bulunulmuş, Amerikan Ulusal Sağlık Örgütü, İngiltere araştırma konseyleri, Max-Planck Enstitüsü, CERN gibi büyük araştırma kurumları, finanse ettikleri araştırma sonuçlarının açık erişime sunulması kararını almışlardır. Bu arada çeşitli ülkelerdeki üniversiteler Berlin Bildirgesi'ni destekleyerek, kurumsal arşivler aracılığıyla araştırma sonuçlarını açık erişime sunacaklarını taahhüt etmişlerdir.

Araştırmacılar açısından avantajlar: Açık erişim sayesinde araştırma sonuçlarınız yalnızca abonelik gerektiren dergiler aracılığı ile değil, İnternet bağlantısı olan farklı pek çok platformdan daha çok kişiye ulaşabilir olacaksınız. Yayınlarınıza erişim kanalları arttıkça yayınınızın etki faktörü artacaktır. Ayrıca hem araştırmacının hem de destekleyici kurumun görünürlüğü ve prestiji artacaktır.

Okuyucular açısından avantajlar: Fiyat engeline takılmadan İnternet bağlantısının olanaklı olduğu her yerde bilgiye ulaşmak mümkün olacaktır. Yeni araştırmalara alt yapı oluşturacak, mevcut bilimsel bilgiye ulaşım zorlukları ortadan kalkacaktır. Bütçe kesintileri vb. nedenler ile gerekli bilgi kaynaklarına ulaşım hakkınız sınırlanmayacaktır.

Öğretim üyeleri açısından avantajlar: Öğrencilerinizin ihtiyacı olan bilgi kaynaklarına ulaşımın mümkün olduğunu bileceksiniz. Açık erişim, yazar ya da araştırmacının yayınının kullanımına ve çoğaltımına izin verdiğinden, ders materyallerinizi gecikme ya da telif haklarına uygunsuz kullanım gibi sorunlar olmadan hazırlayabileceksiniz.

Açık Erişimi Nasıl Destekleyelim?

- ▶ Kurumlarınızda bilimsel iletişimin önünde engel oluşturan, pahalı dergi abonelikleri gibi kütüphanelerin bilimsel bilgiye erişimde karşılaştıkları sorunları tartışın ve öneriler oluşturun.
- ▶ Yayınlarınızı açık erişimli dergilere gönderin. Açık erişimli dergilerin editör kurullarında görev alın.
- ▶ Okurlarınızı pahalı ticari dergiler yerine, bunların gelişmiş rakiplerini desteklemeye yönlendirin.
- ▶ Yayınlanan makaleleriniz için, yayıncı ile imzaladığınız telif hakkı belgesinin kendi çalışmanızı kullanma hakkını sınırlamayacak olmasına dikkat edin.
- ▶ Creative Commons telif hakkı modelini teşvik edin. Yazar, eleştirmen ya da editör olarak katkıda bulunduğunuz tüm dergilerin ücretlendirme, telif hakları ve üyelik lisans anlaşmalarını dikkatlice inceleyin.
- ▶ Pahalı dergilerde eleştiri yapmayı ve editör kurullarında hizmet vermeyi reddederek, kütüphanelerde pahalı ve az kullanılan dergilerin iptalini destekleyerek, meslektaşlarınızı da aynısını yapmaya teşvik edin.
- ▶ Kurumunuzun entellektüel zenginlik arşivinin sürekliliği için kurumsal arşivin oluşturulmasına önyak olun.
- ▶ Yayınlarınızı kendi web sayfanıza koyarak, e-baskı arşivlerine göndererek, ya da kurumunuzdaki arşivde açık erişime sunarak, çalışmalarınızın geniş kitleler tarafından okunmasını sağlayın, yayınlarınızın etkisini artırın.

Açık Erişim'de Uluslararası Gelişmeler

SPARC (Scholarly Publishing and Academic Resources Coalition), 1997'de **ARL (Association of Research Libraries)** tarafından başlatılmış, bilimsel iletişimin işlevselliğini yitirmiş yapısına seçenekler oluşturmayı hedefleyen ve açık erişim kavramının yaygınlaşmasını sağlayan bir girişimdir. 2001 yılında **LIBER (Ligue des Bibliothèques Européennes de Recherche)**'in desteği ile **SPARC Europe** kurulmuştur. Günümüzde aralarında ANKOS'un da bulunduğu, Avrupa'da 14 ülkeden 100'den fazla kuruluş bu oluşuma üyedir. Amerika'dakinin benzeri bir şekilde kurulan Avrupa SPARC'ın amacı; bilimsel yayıncılık ve akademik iletişimdeki bilimsel dergi fiyatlarındaki aşırı tırmanmaya neden olan ve akademik iletişimdeki işlemeyen, verimsiz yapılarını düzeltmek, bilimsel yayınlara serbestçe erişimin önündeki engelleri kaldırmaktır. SPARC bu amaçları gerçekleştirmek için eğitim seminerleri ve konferanslar düzenlemekte, açık erişimli dergilerin yaygınlaşması, kurumsal arşivlerin sayılarının artması için finansal ve teknik destek sağlanmasına çalışmakta, açık erişim konusunda hükümetler ve Avrupa Birliği nezdinde girişimlerde bulunmaktadır.

Ulusal açık erişim politikasına doğru...

Türkiye’de Açık Erişim Hareketleri

Ülkemizde açık erişimin üniversiteler tarafından desteklendiği; 9-11 Şubat 2006’da Pamukkale Üniversitesi’nde düzenlenen Akademik Bilişim 2006 ve Bilgi Teknolojileri Kongresi IV basın bildirgesinde "Türk üniversiteleri açık erişimi ve kurumsal arşivlerin kurulmasını destekliyor" başlığı altında "...devletçe, kamu fonları ile yürütülen araştırmaların sonuçlarının ve yapılan yayınların, ülke çıkarları açısından açıklanması sakınca taşımadığı sürece, eşgüdümlü olarak ulusal veya kurumsal arşivler aracılığıyla açık erişime sunulması için düzenleme yapılması; Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) üniversitelerin yıllık değerlendirmelerinde kurumsal arşivlerin kurulması ve geliştirilmesinin öngörülen ölçütlerden biri haline getirilmesi; açık erişim ve kurumsal arşivler konusunda uluslararası düzeyde yaygın kabul görmüş bulunan Berlin Bildirgesi'nin ülkemizde de benimsenmesi gereği..." şeklinde vurgulanmaktadır.

Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Danışma Kurulu

Akademik Bilişim 2006 ve Bilgi Teknolojileri Kongresi IV sonucunda oluşan Açık Erişim Bildirgesi'nde imzası bulunan, **Türk Kütüphaneciler Derneği (TKD)**, **Üniversite ve Araştırma Kütüphanecileri Derneği (ÜNAK)**, **Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu (ANKOS)** ve **Ulusal Akademik Ağ ve Bilgi Merkezi (ULAKBİM)** temsilcilerinin oluşturduğu **Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Danışma Kurulu** yapılandırılmıştır. Kurulun amacı; Türkiye’de açık erişimin yaygınlaşması için girişimlerde bulunmaktır.

ANKOS Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu

Açık Erişim ve Kurumsal Arşivler Çalışma Grubu (ANKOS AEKA) 2006 Ocak ayında, **ANKOS (Anadolu Üniversite Kütüphaneleri Konsorsiyumu)** bünyesinde, açık erişim ve kurumsal arşivler konusunda Türkiye’de farkındalık yaratmak, ilgili uygulamalarda ANKOS-kütüphaneci-araştırmacı işbirliğini sağlamak, kurumsal arşivler oluşturulması, telif hakları ve açık erişim standartları konularında üniversite ve araştırma kurumlarına destek vermek, yurt içi ve yurt dışında bu konuda faaliyet gösteren kurumlar ile işbirliği içinde çalışmak amacı ile kurulmuştur. **ANKOS AEKA** Grubu çalışmaları ANKOS web sitesinden ve grubun açık erişim ile ilgili haberleri duyurmak amaçlı oluşturduğu <http://www.acikerisim.blogspot.com/> adresinden izlenebilir.

Bu broşürün elektronik kopyası ve açık erişim ve kurumsal arşivlerle ilgili bilgiler <http://www.ankos.gen.tr/acikerisim> adresinden elde edilebilir.

Önemli Linkler:

Berlin Declaration: <http://www.zim.mpg.de/openaccess-berlin/berlindeclaration.html>

Bethesda Statement on Open Access: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/bethesda.htm>

Budapest Open Access Initiative: <http://www.soros.org/openaccess/index.shtml>

DOAJ - Directory of Open Access Journals: <http://www.doaj.org>

OpenDOAR - Directory of Open Access Repositories: <http://www.opendoar.org/>

OAIster: <http://oaister.umdl.umich.edu/o/oaister>

Citebase: <http://citebase.eprints.org/cgi-bin/search>

Open Access Overview: <http://www.earlham.edu/~peters/fos/overview.htm>

Open Access Webliography: <http://www.escholarlypub.com/cwb/oaw.htm>

SPARC Create Change: <http://www.createchange.org/home.html>

Creative Commons: <http://creativecommons.org/>